

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תשי"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

בלשנות ובטלנות

א

מבנה הלשון העברית ודרכי תרבות עמנו גרמו לכך, שכולנו נעשינו מומחים בחכמת הלשון. כמעט אין לך יהודי שאיננו בלשן. הרי רואה הוא את דרכי השינויים במלים: למשל גֻּנֵב, גֻּנְבָה, גֻּנָב, גֻּנְבָה וכדומה, ומנגנון זה של הפיכת מלים בנות שורש אחד מעורר בו התפלאות והרגשת קסמים. רואה הוא את עצמו כמכשף, שיש בידו להפוך עולם בלהטוטי לשון, והקורא את ספרותנו הקדומה, את דברי התלמוד והמדרשים, מוצא בהם אלפי דרשות לשוניות מן המוכן. „בראשית ברא אלוהים”—אין בראשית אלא „ברא שית”: שישה ברא אלוהים, שכן „שית” בארמית שש, שישה. וחכמת האתב"ש, החלפת אל"ף בתי"ו, בי"ת בשי"ן וכו', וחשבון הגמטריה, חילוף האותיות על פי ערכן במספרים, מלמדים אותו למצוא קשרים בין מלים רחוקות וקרובות: נכנס יין יצא סוד, „יין” בגמטריה 70, ו„סוד” בגמטריה 70; הרי קרבה בין המלים: „יין” ו„סוד”, והרבה, הרבה כאלה. ועל יסוד החקירות הישנות האלה מתחיל כל יהודי ויהודי לחקור בלשונו, ובדרך כלל אינו יודע, שיש מדע בלשני בעולם, מחקר כללי של כל הלשונות ומחקר מיוחד של הלשונות השמיות, שהלשון העברית רק אחת מהן, מחקר שאסף את ניסיונות הדורות ויצר לו שיטות

מדעיות ממש. ועל כן כל יהודי ויהודי מתחיל את חקירותיו מבראשית ; הרי מקור המקורות, המקרא, הוא גם שלו, כשם שהוא של אחרים. וכל יהודי יודע גם איזו לשון אחרת, וידיעת לשון שנייה מעוררת אותו להשוות לשון זו ללשון העברית. והואיל וידוע לו, שהלשון העברית היא קדומה יותר מן הלשונות המודרניות, ושכבר אדם הראשון סח בלשון הקודש, הוא מתחיל לבאר את הלשון העברית על פי שיקול דעתו, ואת יתר הלשונות מתוך הלשון העברית שלו.

מדי שנה בשנה מופיעים מגלים כאלה, המוצאים את מקור כל הלשונות בעברית, ואת מקור ההיגיון בשורשי הלשון הזאת. כלום אין המלה הגרמנית Nachlass, שפירושה גם ירושה, באה מן המלה העברית „נחלה“? הרי כך אומרים במבטא האשכנזי: נַחַלַת יַעקב. ומניין המלה heiraten באידית או בגרמנית, אם לא מתוך מאמר החתן אל הכלה: הרי את מקודשת לי? — כלום מקרה הוא, שקוראים לפירות בצרפתית ובאנגלית fruit באותן האותיות פֶּרֶוֹת, כלומר: פירות ממש? ומה המלה privat אם לא פרטי בעברית? ובעברית עצמה למה נקראה הַתָּרֵב תָּרֵב, אם לא משום שהיא מחריבה את את הארצות? למה נקראה הירושה נחלה, אם לא משום שהיא, הנחלה, עוברת מאיש לאיש ומדור לדור, כאותו נחל, העובר ממקום למקום, מהר לבקעה?

ומדי פעם בפעם קמים „מנתחים“, המוצאים את מקור המלים ואת דרכי קרבתן. אין אֵשָׁה אֵלָא אֵש, שהרי כך היא, האִישָׁה, מבעירה בלבנו את האש של האהבה הלוהטת; אין בוקר אלא הזמן שבו בוקע אור; אין קיר וחומה

אלא קור וחום ; הקָרָשׁ, חורש הפסל, הריהו החורה אש. ומה גדולה הקרבה שאפשר לגלות, אמנם לגלות בלהטוטי דוחק שונים, בין : גרב, גרד, גרה, גרז, גרע, גרש ? האין זאת כך, שהייתה מלה קדומה „גר“, ומתוך שהוסיפו לה פעם ע ופעם ז ופעם ש, יצרו ממנה מלים מיוחדות למושגים שונים ? ובעצם אין „גר“ אלא גם „קר“, בכ"ף ובקו"ף ; הרי אין „גרוע“ אלא „קרוע“, ואין „קרוע“ אלא „כרות“ ; וכלום אי אפשר גם להפוך את סדר האותיות ? הרי אין „גרזן“ אלא הגרזן, הגוזר וכורת.

כמה וכמה גילויים אפשר למצוא בתהפוכות לשון אלו ; כמה סודות פלאים אפשר לגלות כאן, ומה קל ליחס המצאות אלו לנפש האדם ולבנות על כך תילי תילים של תורות להבנת האדם ? הגע בעצמך : כל השפות אחת הן, כולן לקוחות מן העברית. וגם כל המלים אחת הן, מתוך שורש אחד יצר היוצר את כל השרשים שבלשון.

אלא שאין כל הבניין הזה, של בלשנים בטלנים, אלא כבניין בבל, שבנו אותו אלה, שבלל אלוהים את לשונם. דרשות אלו נאות הן, כדרשות ; אבל אין להן ולאמת ולא כלום. הרוצה להבין את לשונו באמת, עליו ראשונה לשכוח דרשות אלו ולהכיר, שבדרך זו אין להבין את לשונו באמת ; עליו להבין, שגם יתר הלשונות וגם הלשון העברית, כפי שהיא מתגלית במקורות הקדושים שלנו, אינן יצירות בראשית, אלא היסטוריה ארוכה קודמת להן, והרבה הרבה עובדות מתוך ההיסטוריה הזאת צריך לדעת ולהביא בחשבון, טרם ניגש לבקש ביאור לאיזו הופעה שהיא בלשונו. כלום ינסה

אדם היום לרפא מחלה קשה על פי שיקול דעתו בלבד, בלי ידיעות מבוססות ומפורטות בחכמת הרפואה המודרנית ? כלום ידון הרופא היום איוז מחלה על פי ראיית עיניו בלבד ? כלום לא יבדוק את החום בתרמומטר, את הדם במיקרוסקופ, את האיברים הפנימיים בקרני רנטגן, בטרם יעז להביע דעה על מצב החולה ?

האדם הפשוט חושב כל דבר צהוב ומבריק לזהב, אבל המומחה יבדוק את החומר, כי יודע הוא, שלא כל הנוצץ זהב הוא, והוא הדין בלשון. גם חכמת הלשון למדה להשתמש בשיטות חדשות, בבדיקות מדויקות, במעבדה עשירה בחומרי מבחן ובתוצאות של ניסיונות הרבה, ולא תלך בדרכים התמימים של דורות מלפני המבול, בדרכי הבלשנות הבטלנית, שעברה ובטלה, ואין מקום לה במדע היום.

אמנם אי אפשר להפוך את הציבור לקהל של בלשנים מודרניים, ואין ללמוד על נקלה על רגל אחת את תורת הבלשנות ; ואף אין צורך שנהיה כולנו בלשנים, ושכולנו נעשה את הבדיקות, המצריכות לא רק ידיעה בלשונות הרבה אלא גם ספרייה גדולה, כשם שגם הבדיקה הרפואית מצריכה ידיעה, ניסיון ואף מעבדה מצוידת במכשירים מודרניים. אבל זאת נוכל כולנו ללמוד באמת וללא קושי, שנדע להיזהר ממשפטים בטלניים על תופעות לשוניות. שנדע, שאין לענות על שאלות כאלה בלי ידיעה ובלי בדיקה מדעית ממש. מה שנראה לנו כדומה בלשון, איננו צריך להיות כלל דומה באמת, ואדרבה, במקום שאין אתה רואה כל דמיון בין המלים, בלשוננו, ובין לשוננו ללשון אחרת, שם יש לפעמים דמיון

פנימי, דמיון אמיתי רב. אלא שלשם הבנת הדברים על אמיתותם
עלינו לבדוק את הגורמים, ששינו את חלקי השפה, עד שאין
דמיונם היום במקרים מרובים אלא דמיון שווא.